

Dr. sc. Muris Bajramović

TENDENCIJE RAZVOJA KNJIŽEVNOSTI ZA DJECU

Sažetak

Rad razmatra razvojne linije savremene književnosti za djecu i njene tendencije, odnosno trendove u odnosu na historijski razvoj i dominantne poetičke modele u prošlosti. Način na koji je kultura, u najširem smislu tog pojma oblikovala i uvjetovala razvoj književnosti za djecu će također biti razmatran. Rad će na pregledan način pratiti razvoj tema, ali i žanrova književnosti za djecu, uključujući savremene načine proučavanja književnosti.

Ključne riječi: književnost za djecu, književna kritika, poststrukturalizam

Sasvim je bilo razumljivo da će, u dvadeset prvom stoljeću, ali i prije toga, doći do promjene u razumijevanju književnosti za djecu. Savremeni trendovi u proučavanju književnosti, postmodernističke, ali i poststrukturalističke promjene, kao i nova čitanja, rezultirala su tome da književnost za djecu na Zapadu, prvenstveno, počinje da se čita na novi način, pružajući uvid u njen historijski razvoj. U Bosni i Hercegovini, nažalost, nema te vrste pomaka ili čitanja. Uvidom prvenstveno u nastavne planove i programe nastave predmeta Književnost za djecu koji se izučava na univerzitetima u BiH, zaključujemo da se uglavnom radi o „klasičnoj“ književnosti za djecu, o kojoj su sedamdesetih i ranih osamdesetih godina prošlog stoljeća pisali Milan Crnković i Muris Idrizović. U Hrvatskoj postoji izvjestan zamah ka novim tendencijama u proučavanju i vrednovanju i tumačenju književnosti za djecu.¹

No, ono što je zanimljivo jeste činjenica da se i u dvadeset prvom stoljeću još uvijek razmatra pozicija književnosti za djecu, te se daju njena definiranja i klasificiranja. Pokušaj je to da se sistemski da odgovor na pitanje šta je to književnost za djecu? Traganjem za odgovorom na to pitanje daje se ujedno i okvir za proučavanje književnosti za djecu. I tu postoje brojne dileme.

„U hrvatskom se kontekstu (...), od samih početaka akademskog istraživanja dječje književnosti naglašavalo da dječja književnost nije posebna vrsta ili žanr književnosti nego njezin dio. Ovaj nam se stav danas može činiti nejasno zaoštren. Postavlja se pitanje koja je razlika između toga da je nešto ili netko dio nečega od toga da je vrsta nečega?“ (Hameršrak i Zima, 2015:127) Autorice navode i da je prvobitno shvatanje književnosti za djecu u Hrvatskoj i perspektiva proučavanja „podrazumijevala shvaćanje književnosti kao specifične i k tomu jedinstvene (jedne i nedjeljive) estetske pojave (...)“. (Hameršrak i Zima 2015:127). Dakle, književnost za djecu je sama po sebi specifična, i može joj se pristupiti iz više uglova. U navedenoj knjizi Hameršrak i Zima (2015) daju pregled i razvoj književnosti za djecu upravo

¹ Postoji nekoliko disertacija i studija iz oblasti književnosti za djecu, od kojih se posebno izdvaja knjiga Hameršrak i Zima *Uvod u dječju književnost*, u kojoj se, između ostalog, pokazuje na koji način se hrvatska književna kritika bavila ovim tekstovima. Ovaj zamah je dodatno podstican i časopisom *Libri&Liberi*, koji se izrazito bavi književnosti za djecu, i koji proučava kako starije i klasične tekstove, tako i ove novije, čime nudi širi uvid u književno stvaranje hrvatskih spisatelja za djecu, ali također i svjetskih. U tom smislu značajna je i studija Andrijane Kos Lajtman *Autobiografski diskurs djetinjstva* (2011), koja predstavlja značajan književnoteorijski i književnohistorijski prikaz odabranih djela hrvatske dječje književnosti interpretiranih pomoću najnovijih teorijskih aspekata, s posebnim osvrtom na ulogu autobiografskog diskursa, po autoričinom zaključku, neizbježno prožetog unutar dječje književnosti.

prema vrstama. Tako će one dati teorijski okvir, kao i književnohistorijski okvir hrvatske književnosti za djecu (a gdje je potrebno i okvir svjetske književnosti za djecu) pripovijetke, igrokaza, stripa, slikovnice, dječjeg romana, bajke i fantastične priče, dječje poezije. Na kraju knjige se daje pregled animalistike i adolescentske književnosti.

Maria Nikolajeva (2005) će pomiriti ta dva pristupa u knjizi *Aesthetic Approaches to Children's Literature* (Nikolajeva, 2005) u kojoj postavlja pitanje u *Uvodu*: da li nam je potrebna zasebna estetika književnosti za djecu? (Nikolajeva, 2005:xi) U knjizi će „istraživati različite aspekte književnosti za djecu: kao žanr, tema, kompozicija, i karakterizacija - iz različitih uglova promatranja: historijskih, socijalnih i komunikacijskih, ali na prvom mjestu estetskih, odnosno fokusirajući se na specifična pitanja književnosti za djecu koja su suprotna mainstreamu.“ (Nikolajeva, 2005:xvii) U nastavku knjige će se, u poglavljima razmatrati pitanja kao što su: *Estetika autora, Estetika djela, Estetika žanra, Estetika sadržaja, Estetika kompozicije, Estetika scene, Estetika karaktera, Estetika naracije, Estetika jezika, Estetika medija, Estetika čitatelja*. Ono što je bitno da u svakom poglavlju Nikolajeva daje teorijski okvir, primjer teksta iz oblasti književnosti za djecu na kojim se praktično teorijski okvir primjenjuje, a zatim se nude i vježbe kojima će čitatelji upotpuniti svoje razumijevanje. Ovakav pristup kombinira savremenu teorijsku metodologiju proučavanja književnosti, vezuje teoriju s praksom i didaktično postavlja pitanja u okvirima vježbi u kojima se novostečeno znanje primjenjuje. Na kraju svakog poglavlja se daje dodatna literatura, tako da se ovakvim sistematskim pristupom zapravo ukazuje i na tendencije razvoja književnosti za djecu.

Također, postoji i pitanje namjene, ali i pitanje pedagoškog aspekta ove književnosti. I to je jedno konstantno pitanje koje se postavlja. U tom kontekstu, a uvažavajući mnogostruke perspektive koje tekstovi književnosti za djecu nude, trebalo bi posegnuti i za znanjima iz oblasti pedagogije. Time bi se pristupanje ovim tekstovima interdiscipliniralo, i upotpunilo. Također bi se upotpunila bitna veza *teorije i prakse*. Ili, čak više teorija i prakse. Tako bi se dopunjavalo široko polje proučavanja književnosti za djecu². Bilo je razumljivo da će književnost za djecu evoluirati. Početne edukativne i didaktične slikovnice su zamijenjene drugim tekstovima. Zanimanje tinejdžera za „vlastitu“ književnost moralo je polučiti tekstove koji su bili drukčiji od prvobitnih. Razvoj štamparija i novih tehnologija, a samim tim i razvoj tržišta i zakona potražnje i proizvodnje, je također uvjetovao specifičan razvoj književnosti. No, uz taj razvoj postojao je i globalni utjecaj kulture i savremenog razumijevanja svijeta. „Uz uključivanje različite djece u svoj rad, pisci za djecu su koristili različite modele - realizam i fantaziju, tragediju i komediju- kako bi se suprotstavili spektru tematskih problema“. (Reynolds, 2011:21) Tako se, po prvi put u historiji književnosti za djecu dešava da pisci pišu LGBTIQ+ slikovnice. Nedavno je u Hrvatskoj izdata prva takva slikovnica *Moja dugina obitelj* koja tematizira porodicu istospolnih zajednica. No, to ništa nije novo. Već 2000. Frances A. Day je napisala knjigu *Lesbian and Gay Voices* (Day, 2000) koja je svojevrsna bibliografija književnosti za djecu i omladinu o LGBTIQ+ populaciji. Ne ulazeći ovom prilikom u sva pitanja koja se moraju postaviti, želim istaknuti jednu činjenicu: kultura i sve promjene i

² Već postoje specifične studije, kao npr. knjiga Karen Coats (2004) *Looking Glasses and Neverlands*, kojoj je podnaslov *Lacan, Desire and Subjectivity in Children's Literature*, a koja se bavi psihoanalizom u tumačenju književnosti za djecu, kako već u naslovu i uočavamo. Ili recimo knjiga Kay E. Vandregifta (1990) *Children's Literature: Theory, Research, and Teaching*, u kojoj se daje pregled savremenih književnih teorija.

tendenciji u kulturi, ali i društvu, se nužno oslikavaju i imaju direktan utjecaj na razvoj književnosti za djecu.

Također, od iste autorice postoji i knjiga *Latina and Latino Voices in Literature for Children and Teenagers* (Day, 1997) čime se zapravo potvrđuje teza da je rani razvoj i razumijevanje književnosti nužno vezan za kulturu, u prvom slučaju polju porodične kulture istospolnih zajednica, a u drugom slučaju nacionalne kulture. I naravno, sve do pitanja prožimanja kultura i interkulturalnosti, multikulturalnosti, itd; čemu svjedoči i knjiga F. A. Day o multikulturalnim glasovima u književnosti.

S druge strane ova, kao i savremena književnost, ili kao književnost uopće, slika svijet oko sebe i na određeni način ga estetizira. Pri tome književnost za djecu zadržava, barem u ranoj fazi jednostavnih tekstova ili slikovnice, i didaktičnu funkciju, ali i odgojnu funkciju. To je dakle historijsko naslijeđe književnosti za djecu, i ono je itekako iskorišteno i u nastavi književnosti u višim razredima u osnovnoj školi. „Zbog toga što je književnost za djecu jedan od najranijih načina u kojima se mladi susreću sa pričama, ono igra moćnu ulogu u oblikovanju kako razmišljamo o svijetu i kako ga razumijevamo. Priče su ključ u predstavama, vokabularu, stavovima, strukturama i objašnjavanjima koja su nam potrebna da opišemo iskustva; zbog toga, kada su usmjerena na djecu često su vezana za edukaciju jednog ili drugog tipa, mogu biti važni nosioci informacija o promjenama u kulturi, sadašnjosti i prošlosti.“ (Kimberley, 2011:4)

S tim u vezi postavlja se i pitanje metodologije proučavanja književnosti. Već u prvom pogledu na književnokritičke radove prisutne, prije svega u Evropi i SAD-u uviđa se jedan pluralistički pristup: književnost za djecu se proučava iz ugla savremene metodologije poststrukturalizma, postoje estetički pristupi, kulturalni, književnohistorijski, strukturalistički, didaktičko-metodički... S tim u vezi od velikog značaja je rad Petera Hunta i ovdje spominjemo dvije njegove knjige: *Razumijevanje književnosti za djecu* (Hunt 2005) i *Enciklopedija književnosti za djecu* (Hunt 2014). U obje knjige Peter Hunt daje pregled ključnih autora i autorica u razumijevanju književnosti za djecu. U *Enciklopediji* se daje i pregled književnog stvaranja u okvirima svjetske književnosti, čime se opći teorijski okvir i modeli tumačenja i proučavanja proširuju s pregledom pojedinačnih književnosti za djecu: u Evropi, Dalekom istoku, Indiji, Kini, Australiji, Kanadi, SAD-u, Centralnoj i Južnoj Americi. Time se dobiva ogroman okvir u kojem se mogu pratiti opće karakteristike književnosti za djecu, kao i opća pitanja vezana za književnost za djecu, ali i specifičnosti i pojedinosti, koje se, prema odluci autora vezuju za geografsko područje. No, u razmatranju pojedinih književnosti za djecu, što je vidljivo i u prethodnim izdanjima Huntove *Enciklopedije*, se to razmatranje zapravo svodi na nacionalne kulture. Ovakav komparativni pristup, vezan i za teorijske okvire (definiranje književnosti za djecu, historija i kultura u razumijevanju književnosti za djecu, utjecaj ideologije i politike, lingvistička i stilistička proučavanja, *reader-response* kritika, psihoanalitički pristupi, feministička kritika, metafikcija, intertekstualnost, žanrovska određenost i drugo) daje bitan uvid u trenutno *stanje* ne samo književne kritike nego i tekstova književnosti za djecu. Na taj način se mogu pratiti i tendencije u razvoju književnosti za djecu. Uz to se književnost za djecu može promatrati i iz širih kulturalnih aspekata.

Ovakav kulturalni pristup ne može nikada biti simplificiran. Pristupanje tekstovima u okviru književnosti za djecu se nužno mora opisivati iz ugla savremenog proučavanja književnosti. Tako i književnost za djecu, u širokom kulturalnom, pa i inter- i multikulturalnom svijetu, upravo opisuje taj svijet i na određeni način „formira“ budućeg čitatelja. Dovoljno je

napraviti kratki pregled tekstova književnosti za djecu u proteklih stotinu godina, pa da se uoči koji je to zajednički skup osobina koje ovi tekstovi posjeduju, a gdje se razilaze i koje su im *razlike*. Upravo *razlike* na polju kulture, ali i utjecaju novih medija, koji su rezultirali zanimanjem za specifične teme, su najupečatljivije i najizraženije.

Na koncu, jedan od zadataka onih koji proučavaju književnost za djecu jeste pratiti te razlike, i pokušati ih opisati. Na taj se način dobiva i uvid u to koje su promjene prisutne i koje svjedočimo, i naravno, kakve su tendencije tog razvoja.

Literatura

1. Coats, K. (2004). *Looking Glasses and Neverlands , Lacan, Desire and Subjectivity in Children's Litearture*. Iowa City. University of Iowa Press
2. Day, F. (2000). *Lesbian and Gay Voices*. Westport. Greenwood Press.
3. Day, F. (1997). *Latina and Latino Voices in Litearture for Children and Teenagers*. Portsmouth. Heinemann.
4. Hameršrak i Zima. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb. Leykam.
5. Hunt, P. (2014). *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. London. New York. Routledge.
6. Hunt, P. (2005). *Understanding Children's Literature*, London. New York. Routledge.
7. Kimberley, R. (2011). *Children's Literature, a very short introduction*. Oxford. Oxford University Press.
8. Kos Lajtman, Andrijana (2011), *Autobiografski diskurs djetinjstva*, Naklada Ljevak, Zagreb.
9. Nikolajeva, M. (2005). *Aesthetic Approaches to Children's Literature*. Toronto. Oxford. The Scarecrow Press.
10. Vandregift, K. (1990). *Children's Literature: Theory, Research, and Teaching*. Englewood. Libraries Unlimited.

CHILDREN'S LITERATURE DEVELOPMENT TRENDS

Abstract

In this paper author will discuss the trends in contemporary children's literature. The context of contemporary children's literature will be compared to the historical context, including the influence of the cultural changes. This is an overview of the genres and themes in children's books, by using poststructuralist methodology in literary criticism.

Key words: children's literature, literary criticism, poststructuralism